

เทศน์เช้า วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตสนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาคนประพฤติปฏิบัติ มันความเห็นนะ แล้วดูสิดูเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปฏิบัติอยู่ ๖ ปี ช่วงที่ ๖ ปีนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้ธรรมใหม่? ไม่รู้ธรรมเลย ขณะที่ว่าไปเทศน์ปัจจุวัคคีย์ “ปัจจุวัคคีย์เธอได้ยินได้ฟังใหม่ ว่าเราเป็นพระอรหันต์ อยู่ด้วยกันมา ๖ ปี ไม่เป็นก็บอกว่าไม่เป็นนะ บัดนี้เป็นแล้ว ฟังนะ เงี่ยหูลงฟัง ขณะนี้เงี่ยหูลงฟังดูสิ”

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้วจะออกบิณฑบาตครั้งแรก เห็นใหม่ พระพุทธเจ้าอดีตทำอะไร? ถึงว่า อ้อ บิณฑบาตด้วยบาตร พอบิณฑบาตด้วยบาตรนะ เทวดาเอาบาตรมาให้สี่ใบ อธิษฐานให้เหลือใบเดียว เห็นใหม่ เวลาพระเจ้าสุทโธทนะนิมนต์ไปที่บ้าน ประเพณีของพระพุทธเจ้าทำอะไร? ประเพณีของพระพุทธเจ้าต้องนิมนต์ พอไม่ได้นิมนต์ก็ออกบิณฑบาต พระเจ้าสุทโธทนะก็คิดว่าพ่อกับลูกทำไมต้องนิมนต์ด้วย นี่ความคิดของพ่อ เห็นใหม่ พ่อนี้ลูกของเรา ถ้าลูกของเรานิมนต์มาแล้วก็ต้องไปฉันที่ราชวัง แต่เพราะไม่ได้นิมนต์ แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า ประเพณีของพระพุทธเจ้าทำอะไร คำว่า “ประเพณีของพระพุทธเจ้า” คือว่ามันมีพระพุทธเจ้าองค์ก่อนหน้ามาใช่ไหม

นี่ก็เหมือนกัน นี่พูดถึงในคอลัมน์ของเขา เขาบอกว่าหลวงตาเขียนถึงหลวงปู่มั่นว่า หลวงปู่มั่นได้เห็นยักษ์ สิ่งนี้ได้เห็นยักษ์แล้วรู้ด้วยนะว่ายักษ์เป็นรุกขเทวดา เป็นหัวหน้าเทวดา รุกขเทวดาแล้วแปลงตัวเป็นยักษ์มา แล้วคุยกันได้ด้วยนะ มีความสำนึก มีความรู้สึกด้วยนะ แล้วเวลายังอยู่ในกลางพรรษา เวลานั้นภาวณาไปนี้พระอรหันต์ต่างๆ มาเทศน์สอนว่าการ พระพุทธเจ้ามาสอนว่าการ

มันความรู้สึกของเขา เขาจะปฏิเสธว่านิพพานไม่มีใจ ถ้าเป็นนิพพานแล้ว พระพุทธเจ้าจะมาสอนได้อย่างไร? แต่เขาไม่พูดตรงๆ ใจ แล้วเขาบอกว่าของอาจารย์...

เขาเป็นอย่างนั้นๆ แล้วสรุป เห็นใหม่ สรุปว่าเวลาจิตรวมใหญ่แล้ว พิจารณาปล่อยไป เป็น
 พรรษาที่รู้แจ้ง มันจะรู้แจ้งไปได้อย่างไร? ถ้ารู้แจ้ง... ใอนิพพานมันจะลึกกว่านี้อีก จะ
 บอกว่าวุฒิภาวะของคนที่ไม่ถึงไปเขียน มันก็เขียนด้วยความคั่นเดา ขณะที่คนเขียนด้วย
 ความคั่นเดานะ แต่คนที่ไม่รู้จักก็ไปอีกอย่างหนึ่ง

แต่สรุปของเขา เขาบอกว่า นี่น่าฟังมาก ว่าหลวงปู่มั่นพูดถึงเรื่องความรู้สึก เรื่อง
 ลิง ภาษาลิง ภาษาลิงนี้ ภาษาใจ เห็นใหม่ ว่าความรู้สึก รู้เรื่องภาษา แต่อย่างนี้เพราะมัน
 เป็นที่การที่สามารถคาดหมายได้ ก็ว่าอย่างนี้น่าเชื่อถือ ถ้ามั่นไม่น่าเชื่อถือ ภาษาลิงก็ไม่
 น่าเชื่อถือ ภาษานกพูดได้ก็ไม่น่าเชื่อถือ

ทำไมเขาไปยอมรับเรื่องภาษาสัตว์ แต่เขาไม่ยอมรับความเห็นของหลวงปู่มั่นว่า
 เทวดามาสอน พระพุทธเจ้ามาสอน พระอรหันต์มาสอน เขาจะปฏิเสธว่ามรรคผล
 นิพพาน คือว่าความตรรกะของโลกว่านิพพานคือไม่มี นิพพานคือสื่อความหมายไม่ได้
 นี้กวางพิงการอาหาร อาหารเป็นคำข้าว วิญญาณาอาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร
 อาหารคือการหล่อเลี้ยงชีวิตนะ ความเป็นชีวิตของเรานั้นมีอาหารหล่อเลี้ยง เทวดาเขาก็มี
 อาหารของเขาอย่างหนึ่ง พรหมเขาก็มีอาหารของเขาอย่างหนึ่ง

มโนสัญเจตนาหาร มนสมึปี นิพพิณฑิ มโนสมุผลเสปี นิพพิณฑิ ในอาทิตตฯ
 เห็นใหม่ มโนนี่ก็ต้องเบื่อหน่าย ความรู้สึกของใจก็ต้องเบื่อหน่าย ความสัมผัสของใจก็
 ต้องเบื่อหน่าย สิ่งต่างๆ ต้องเบื่อหน่ายทั้งหมด แต่มโนเป็นอาหาร มโนสัญเจตนาหารคือ
 ว่าจะทางผ่านของพระอรหันต์ที่จะมาพูดกับผู้ที่เข้าไปในจิตใจ ผู้ที่เวลาจิตสงบขึ้นมาแล้ว
 มันรู้จักภายใน รู้จักภายในพระอรหันต์มาสอนได้ คือพระอรหันต์มีอยู่ แล้วพระอรหันต์
 สามารถที่จะเข้ามาสอน สอนผู้ที่เขามีวุฒิภาวะ

คุณะ คุณอย่างจุพบันถก เห็นใหม่ เวลาพระจุพบันถกเป็นพระอรหันต์ เวลาพระ
 อรหันต์นะ พระจักขุปาลเป็นพระอรหันต์ พระจุพบันถกเป็นพระอรหันต์มีฤทธิ์มีเดช
 มาก เพราะว่าขณะที่กำหนดที่ว่าผ่านข้าวหน่อๆ เวลาสำเร็จไปแล้วนี่ แปลงตัวอย่างไรก็
 ได้ แต่เวลาพระจักขุปาล เห็นใหม่ เป็นพระอรหันต์ แต่พระอรหันต์จะกลับไปเฝ้าองค์
 สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ รอให้หลานไปรับมา หลานไปจงพระจักขุปาลมา
 เพราะอะไร เพราะสุขขวิปัสสโก พระอรหันต์ก็มีคุณค่าต่างๆ กันไป พระอรหันต์ที่ว่ามี

ฤทธิ์มีเดช พระอรหันต์ที่รู้ได้ก็ต่างกันไป พระอรหันต์ที่สุขขวิปัสสโก พระอรหันต์ที่สิ้นกิเลสได้โดยรู้แจ้งโลกนอกโลกในจากภายในหัวใจ แต่ไม่มีความสัมผัสจากภายนอกก็มีเห็นใหม่ พระอรหันต์มันมีต่างๆ กันไป ไม่ใช่ว่าเป็นพระอรหันต์แล้วจะไม่มีเลย

เพียงแต่ครูบาอาจารย์ท่านก็เขียนออกมาเพื่อให้เป็นคติ ว่าสิ่งนี้สัมผัสของจิตของหลวงปู่มั่น เพราะเวลาประวัติของหลวงปู่มั่นนี้ ทุกคนยอมรับว่าหลวงปู่มั่นท่านบอกว่า “ท่านเคยปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์” ท่านเคยปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า การสร้างสมบุญญานการอย่างนี้มามั่นมหาศาล วุฒิภาวะของจิตมันต้องมีความมหัศจรรย์ สิ่งนี้มหัศจรรย์ว่ามันสัมผัสได้อย่างนั้น มันก็เป็นไปได้

เวลาที่จิตมันรวมใหญ่ ขณะที่รวมใหญ่มันพิจารณาภายใน เวลาพิจารณาภายในจิตมันรวมใหญ่เข้ามา จิตจิตมันรวมใหญ่เข้ามา แต่เวลาคิดว่าจิตมันรวมใหญ่แล้วนี่ พอเข้าความสงบในจิต จิตมันปล่อยวางหมด...ความปล่อยวางหมดขณะที่จิตวิปัสสนา จิตนี้ใช้ปัญญา เรื่องของธาตุขันธ์ของความเจ็บไข้ได้ป่วย นี่มันปล่อยวางตรงนี้ ตรงนี้เป็นอริยสัจ แต่ขณะที่จิตสงบเข้าไปแล้ว แล้วมันไปเห็นสภาวะแบบนั้น

เหมือนกับเรากินอาหาร อาหารมันเป็นคุณค่าของร่างกายไข้ใหม่ แต่รสชาติของอาหารมันเป็นรสชาติของอาหารไข้ใหม่ จิตก็เหมือนกัน เวลามันพิจารณาเรื่องธาตุขันธ์อันนี้เป็นอริยสัจ เป็นมรรคญาณ เป็นอริยสัจมันพิจารณาเข้ามา แล้วมันปล่อยวางเข้ามา จิตนั้นปล่อยวาง มันรวมใหญ่ทั้งหมด มันรวมใหญ่ทั้งหมด นี่ถ้าเป็นสุขขวิปัสสโก รวมใหญ่เข้ามา มันปล่อยวางเข้ามา แล้วก็ว่าง ว่างเฉยๆ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีบุญญานการ เห็นใหม่ พอว่างเข้ามาแล้วนี่ มันจะออกรู้อะไรต่างๆ มันออกรู้อะไรของมันได้ใจ การออกรู้อย่างนี้นี่จิตมันมีคุณค่า พอมันมีคุณค่าขึ้นไป

อย่างที่ว่ารุกขเทวดาต่างๆ เขาก็มีฤทธิ์มีเดชของเขา แต่ฤทธิ์อันนี้ คำว่า “ฤทธิ์เดช” มันหวงถิ่น หวงที่ หวงต่างๆ การหวง เห็นใหม่ ใครที่จะมีอำนาจบาตรใหญ่ คือใครที่จะมาอยู่ในเขตของตัวเองมันจะไม่ยอม มันจะรักษา เหมือนกับพวกที่ว่าเขารักษาดินของเขา เขาเฝ้ายามของเขา เขามีคนเข้ามา คิดว่ามันเป็นการสัมผัสใจ เหมือนกับเราเห็นรูปด้วยตานี้ เราเห็นรูปด้วยตาเราก็เห็นด้วยตาไข้ใหม่ เราเข้าใจด้วยตาไข้ใหม่ พอเห็นด้วยตาเราก็เข้าใจด้วยตา ให้อั้วพวกเทวดามันเห็นว่าพระมันก็นึกว่าเป็นเหมือนกันใจ แต่มัน

ไม่เข้าใจ เห็นรูปด้วยตา แต่ภาพที่เราเห็นนั่นมันอีกความหมายหนึ่ง มันมีส่วนละเอียด ความแตกต่างในนั้นหนึ่ง

นี่ก็เหมือนกัน จิตของหลวงปู่มันขณะที่พิจารณาไปแล้วเข้าใจเรื่องของกิเลส เวลา สนทนาโดยภาษาใจ ถ้ามืดๆ “มีฤทธิ์มากไซ้ไหม ถ้ามีฤทธิ์มากเอาชนะความตายไหม ชนะมารตัวเองได้ไหม” เห็นภาพเฉยๆ แต่จิตก็เหมือนกัน เห็นกันเฉยๆ แต่วุฒิภาวะของ จิตมันต่างกัน วุฒิภาวะมันต่างกัน ความสูงอันนี้มันต่างกันไง ความเป็นไปได้ สิ่งที่เป็นไปได้

ครูบาอาจารย์ของเรา เวลาเขียนประวัติของหลวงปู่มันจะเชิดชู จะบอกว่าสิ่งนั้นมีจริงใจ แต่ของเราถ้าเป็นรุกขศาสตร์ เป็นภาษาสัตว์ ภาษาต่างๆ สิ่งนี้มันพอคาดหมายได้ มันก็ยอมรับ สิ่งที่เหนือความคาดหมายนะ เราภูมิใจกันว่าวิทยาศาสตร์เป็นการทดสอบ ศาสนา แต่วิทยาศาสตร์เป็นการทดสอบศาสนา สิ่งพิสูจนไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์เขาก็ ไม่ยอมไซ้ไหม แต่สิ่งที่พิสูจนไม่ได้

คำว่าวิทยาศาสตร์พิสูจนไม่ได้นะ แต่ธรรมะพิสูจนได้ ถ้าพิสูจนไม่ได้ มันเป็น ความล้มเหลวสย ถ้าความสงสัย ความลังเลนี้ มันเป็นนิวัตรธรรม แม้แต่ทำความสงบของ ใจมันยังทำได้ยากเลย แต่ถ้าเกิดเรายังมีความสงสัยอยู่ มันจะเป็นกิเลสไหม? มันต้อง เป็นกิเลสแน่นอน เห็นไหม

ฉะนั้น พระอรหันต์เวลาสิ้นสุดของกิเลสแล้วไม่มีความลังเลสงสัย จะเข้าใจไป ทั้งหมดเลย เพียงแต่อ่านจวาสนาจะแสดงออกสภาวะแบบนั้น จะได้หรือไม่ได้ไง ถ้ามัน แสดงออกได้ แสดงออกได้มันก็เป็นสภาวะที่ว่ามันเป็นจริตนิสัย แต่ถ้ามันเป็นสิ่งที่ว่า เข้าใจเรื่องโลกแล้ว จบกิเลสนี้มันก็จบไปสภาวะแบบนั้น นี่เป็นความจริงนะ ความจริง ในหัวใจ

สิ่งที่ว่า เห็นไหม คูสิโลกมันมีสิ่งต่างๆ ในป่า เห็นไหม ไม้ต่างๆ มันมีมหาศาล เลย เราจะไปคิดว่าเราจะใช้ประโยชน์สิ่งใด เราจะเอาแต่สิ่งนั้นเป็นประโยชน์อันเดียว ไม่ได้ เวลาหลวงปู่มันท่านพูดไว้ แล้วหลวงตาท่านก็พูดซ้ำมาอีกที่ว่า “ธรรมะขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก เหมือนไม้ในกำมือ”

ป่าทั้งป่าใบไม้ในกำมือในพระไตรปิฎก แล้วเราจะบอกว่าเวลาสิ้นจากกิเลสแล้ว
นี่มันสูญไป ความสูญเราก็อายุ แต่เราบอกแล้วว่าสูญมี เห็นไหม คุณเวลาความว่าง
ความว่างของพระโศดาบัน นี่มันเป็นความว่าง เราคุยกันได้ พระโศดาบันคุยกันได้เพราะ
อะไร เพราะเรามีจิตรับรู้ เวลามันเป็นสมาธิจะรู้ตลอดไปเลย เวลาอัปนาสมาธิจิตมันลึก
แต่ว่ารู้นี้ มันจะสื่อความหมายไม่ได้เลย มันถึงวิปัสสนาไม่ได้ ถ้าออกมาอุปจารสมาธิจิต
มันออกมารับรู้ต่างๆ มันโต้ตอบกัน นี่ธรรมกับกิเลสมันต่อสู้กันได้ เห็นไหม นี่เป็น
วิปัสสนา

ขนาดที่ว่าความว่างในขั้นของสมาธิ ความว่างของโศดาบัน มันเป็นความว่าง
เพราะจิตมันปล่อยสัทธิกุญฺญิต ความเห็นผิดของกาย มันปล่อยเข้ามา ความว่างของสัทธา
ความว่างของพระอนาคา พระอรหันต์ไม่มีความว่าง พระอรหันต์ไม่มีความว่างเพราะ
อะไร เพราะถ้ามีความว่างต้องมีอิตตานุกุญฺญิต มีความรู้ลึกอันนั้น เวลาโมฆราช เห็นไหม
“เธอต้องปล่อยความว่างให้หมด แล้วมาถอนอิตตานุกุญฺญิต กลับมาถอนความรู้ว่าว่างให้
หมดเลย”

นิพพานที่ว่าไม่มีไม่ว่างนี้ไง ไม่มีเพราะสื่อความหมายได้ แต่มันมี มันมี
เพราะอะไร เพราะถ้ามันไม่มี เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ที่โคนต้นโพธิ์
นั้นนะ อีก ๔๕ ปีที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังดำรงชีวิตอยู่นั้นอะไร นั้นอะไร
แต่ว่าสิ่งนั้นมันสื่อสารความหมายได้ไง ความรู้อันนี้ถึงมีไ

นิพพานสูง นิพพานคิบั นิพพานคิบัคือพระอรหันต์ที่มีชีวิตอยู่ เพราะยังมีร่างกาย
อยู่ยังสื่อสารกันได้ นิพพานสูง เวลาจิตออกจากร่างไปนี่พ้นออกไป แต่ก็สร้างประโยชน์
ได้คือสอนให้มีอยู่ ถ้าสสารมีอยู่ ชาติรู้มีอยู่ ชาติรู้อันนี้ยังมีอยู่ สื่อความหมายได้ แต่สื่อ
ความหมายได้อันนี้เป็นศักยภาพของกรรมฐาน

เวลาหลวงปู่มั่นท่านพิจารณาของท่านมา เวลาท่านเล่าเป็นคติกับลูกศิษย์ลูกหา
เป็นวงภายในมา หลวงตาท่านบอกว่า “สิ่งที่หลวงปู่มั่นเคยสื่อสารกับท่าน ท่านเขียนใน
ประวัติแค่เจ็ดสิบห้าเปอร์เซ็นต์” บางอย่างไม่ให้เขียนมากไปกว่านี้ ถ้าเขียนไปมากกว่านี้
มันจะเป็นการที่ว่าเราจะไปติดฤทธิ์เดช ไปติดที่ว่าอภิญญา ๖ หูทิพย์ ตาทิพย์ การสื่อสาร

รู้วาระจิตต่างๆ อันนี้เป็นอกิณญา สิ่งที่เป็นอกิณญาแก้กิเลสไม่ได้ สิ่งที่แก้กิเลสได้คือ มรรค

สิ่งที่เป็นมรรคคือว่ามีสติปัญญา ๔ กาย เวทนา จิต ธรรม นี่เป็นสนามชัยที่จิตของเราเข้าไปวิปัสสนากันเพื่อจะชำระกิเลส อันนี้เป็นสัจจะ เป็นอริยสัจจะความจริง แต่สิ่งที่รู้เห็นอันนั้นมันเป็นเครื่องเคียง มันเป็นเครื่องประดับ มันเป็นเครื่องเชิดชูว่าจิตดวงนั้นมีอำนาจมากมีอำนาจน้อย มีความรู้มากน้อย เวลาเราประพฤติปฏิบัติกัน ทุกคนอยากหาครูบาอาจารย์ แล้วบอกว่าทำอย่างไรจะให้ตรงกับจิต

ถ้าเราไปเจอหลวงปู่มั่น เห็นใหม่ หลวงปู่มั่นรู้ความคิดเรา รู้ทุกอย่างเรา นี่สอนจิตได้ แต่ลูกศิษย์ลูกหาต่างๆ ต่อๆ มาเนี่ย ลูกหลาน วุฒิภาวะของใจมันไม่เหมือนพ่อเหมือนแม่ เหมือนลูกเรา เราเป็นลูก พ่อแม่เรามีความสามารถมากกว่าเรา ปู่เรามีความสามารถมากกว่าเรา เราเนี่ยมีความสามารถน้อยกว่า แต่เราก็เข้าใจเรื่องอริยสัจ แต่เรื่องความสามารถที่จะบอกเรื่องจิตเรื่องนิสัย มันจางลงๆ เห็นใหม่

มันถึงอยู่ที่การสร้าง คุณติเวลาพระพุทธเจ้า ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย สิ่งนี้สิ่งที่ตามๆ กัน วาสนามันต่างกันอย่างนี้ เวลาทำประโยชน์มันถึงต่างกันไ้ แต่ความบริสุทธิ์เหมือนกัน เวลาพระสารีบุตรที่ว่าไม่เชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า “ถูกต้อง ความเชื่อแก้กิเลสไม่ได้ มันต้องเป็นสัจจะความจริงจากภายในหัวใจนั้น ถ้าสัจจะความจริงรู้แจ้งอย่างนั้นถึงถูกต้อง”

เขาบอกพรชานันท์รู้แจ้ง เป็นไปไม่ได้ เพราะอะไร? เพราะรู้แจ้ง โลกนี้ราบเป็นหน้ากลอง รวมใหญ่ คำว่า “รวมใหญ่” รวมใหญ่ใครรวม? รวมใหญ่จิตยังมีอยู่ใช่ไหม? ถึงว่าเวลาขึ้นไปเชียงใหม่แล้ว เห็นใหม่ ไปเทศน์ที่เชียงใหม่ที่ว่าเจ้าคุณอุบาลีบอกว่า “เทศน์ขึ้นพระอนาคา” แล้วหลวงตาท่านบอกว่า หลวงปู่มั่นท่านบอกว่าท่านไปสำเร็จที่เชียงใหม่ ทั้งที่ถ้าสาริกายังไม่สำเร็จ จะบอกว่าข้อมูลของระลึกวันวานกับข้อมูลของหลวงตาขัดแย้งกัน ในเมื่อข้อมูลขัดแย้งกัน แต่เขาบอกว่าข้อมูลของระลึกวันวานถูกต้อง เป็นเรื่องน่าอ่าน ข้อมูลของหลวงตานี้เพริศแพร้วเกินไป เป็นสิ่งที่เหนือการคาดหมายเหนือการคาดหมายเพราะมันเป็นธรรมเหนือโลก มันเป็นสัจจะความจริง เราเอาตรงนี้เป็นที่ตั้ง เห็นใหม่

ฟังสิ ถ้าแผนที่ดี ถ้าเป้าหมายเราคิด เราบอกเมื่อวานนี้ เห็นไหม เชียงใหม่อยู่ทางภาคใต้ นี่ แล้วเราว่าเราจะไปเชียงใหม่กัน แล้วเราก็ขยับกลับหัวลงภาคใต้ จะไปเชียงใหม่ๆ มันจะถึงเชียงใหม่ได้ไง ถ้าความถูกต้องเชียงใหม่อยู่ทางภาคเหนือ ถ้าเราจะหันหัวรถขึ้นไปทางภาคเหนือ แล้วเราไปเชียงใหม่ เราจะไปเชียงใหม่ได้

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าแผนที่มันผิด เห็นไหม ตอนนี่แผนที่มันจะผิด แล้วเขาพยายามเขาบอกว่า แผนที่ที่ผิดนั้นมันเป็นตรรกะ มันเป็นเรื่องที่เป็นการคาด การหมาย การอนุมานกัน เป็นกันได้ แต่แผนที่จริง เพราะอะไร? เพราะเป็นธรรมชาติของโลก อ่านไม่ออก อ่านไม่ได้ แต่ถ้าทำไปนี่ พอรู้แจ้งขึ้นมา ที่ว่าความรู้อัจฉริยะที่เข้าไปชำระกิเลส มันชำระกิเลสอย่างนี้ไง ไม่ใช่ความเชื่อใจ เข้าไปแล้วจะ อ้อ อ้อ เอ๊ะ นั่นละกิเลสมันจะปล่อยไปอย่างนั้นตลอดไป ฉะนั้นว่า เราจะต้องไม่เชื่อแผนที่ที่ผิด เราจะต้องเชื่อแผนที่ที่ถูกต้อง แล้วเราเดินตามครูบาอาจารย์ไป เราจะได้ประโยชน์ของเรา เอวัง